

Prava ispitanika na temelju nove europske Uredbe o zaštiti osobnih podataka

Gordana Muraja, magistra prava

Od 25. svibnja 2018. u cijeloj će Europi biti obavezna primjena Uredbe (EU) 2016/679 o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka. Prava "ispitanika", kako Uredba naziva fizičke osobe čiji se podatci prikupljaju, detaljno su uređena i voditelju obrade nameću različite obveze.

1. Uvod

Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka)¹ i kod nas je poznatija po kratici GDPR, koja dolazi od engleskog naziva General Data Protection Regulation. Iako je već stupila na snagu, ona će biti u punoj primjeni od 25. svibnja 2018. U odnosu na trenutno važeću Direktivu 95/46/EZ o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom protoku takvih podataka² Uredba proširuje, unaprjeđuje i detaljnije uređuje prava ispitanika. Za početak treba reći da izraz ispitanik koristimo zato što ga i sama Uredba koristi za pojedinca, fizičku osobu čiji se podatci obrađuju.

U prošlom smo se broju pozabavili osnovnim pojmovima koje Uredba uređuje pa smo naznačili i osnovna prava ispitanika. U ovom ćemo se članku pozabaviti samo pravima ispitanika. Naravno, svako od prava ispitanika ima svoju drugu stranu u obvezi voditelja obrade da ispitaniku osigura mogućnost korištenja tog prava.

¹ CELEX: 32016R0679

² CELEX: 31995L0046

2. Kategorije podataka

U dijelu u kojem daje definicije osnovnih pojmova vidimo da se osobnim podatkom smatraju svi podatci koji se odnose na pojedinca čiji je identitet utvrđen ili se može utvrditi izravno ili neizravno, uz pomoć podataka kao što su ime, identifikacijski broj, podatci o lokaciji, mrežni identifikator. Identitet pojedinca može se također utvrditi i uz pomoć jednog ili više čimbenika svojstvenih za fizički, fiziološki, genetski, mentalni, ekonomski, kulturni ili socijalni identitet tog pojedinca. Svi postupci koje Uredba uređuje vezani su zapravo za ove podatke i oni su glavni predmet uređenja.

No Uredba spominje i posebne kategorije osobnih podataka. U toj su skupini podatci koji otkrivaju rasno ili etničko podrijetlo, politička mišljenja, vjerska ili filozofska uvjerenja ili članstvo u sindikatu te obrada genetskih i biometrijskih podataka u svrhu jedinstvene identifikacije pojedinca, podataka koji se odnose na zdravlje ili podataka o spolnom životu ili seksualnoj orijentaciji pojedinca. Obrada nabrojanih kategorija podataka je zabranjena, doduše, uz brojne iznimke.

Tako u istom članku 9., u kojem smo pročitali da je obrada zabranjena možemo pročitati da se to ograničenje ne primjenjuje ako je ispitanik dao izričitu privolu, ako je obrada nužna za izvršavanje obveza i ostvarivanje posebnih prava voditelja obrade ili ispitanika u području radnog prava i prava o socijalnoj sigurnosti i zaštiti, kad je obrada nužna za zaštitu životno važnih interesa ispitanika, kad je očito da je podatak objavio sam ispitanik, po nalogu suda, a i u drugim slučajevima u kojima je obrada nužna u svrhu pružanja zdravstvene ili socijalne skrbi te u slučajevima u kojima se provodi u svrhu zadovoljavanja javnog interesa.

3. Prava ispitanika

Iako je na svoj način cijela Uredba posvećena pravima fizičkih osoba čiji se podatci obrađuju, od ukupno devet poglavlja, koliko ih Uredba ima, pravima ispitanika posvećeno je i posebno Poglavlje III (članci od 12. do 23.) organiziranih u pet odjeljaka.

Transparentnost i modaliteti

Transparentne informacije, komunikacija i modaliteti za ostvarivanje prava ispitanika uređeni su člankom 12. Uredbe koji propisuje da informacije koje se ispitaniku moraju pružiti i sve

komunikacije s ispitanikom moraju biti u sažetom, transparentnom, razumljivom i lako dostupnom obliku, uz uporabu jasnog i jednostavnog jezika.

Za postupke u kojima ispitanik ima pravo tražiti ispravke, prestanak korištenja njegovih osobnih podataka itd. za voditelja obrade propisan je rok od 30 dana u kojem mora odgovoriti ili ispitanika obavijestiti o razlozima zbog kojih nije postupio u skladu sa zahtjevom, Ovu obavijest mora pratiti i uputa o pravnom lijeku.

Sve se informacije ispitaniku pružaju bez naknade, a naknada može biti naplaćena jedino ako su zahtjevi ispitanika očito neutemeljeni ili pretjerani, osobito zbog njihovog učestalog ponavljanja.

Informacije i pristup osobnim podacima

Informacije koje ispitaniku treba dostaviti Uredba utvrđuje u članku 13. te propisuje da je voditelj obrade u trenutku prikupljanja podataka ispitaniku dužan pružiti sve sljedeće informacije: identitet i kontakt podatke voditelja obrade te službenika za zaštitu podataka, svrhe radi kojih se upotrebljavaju podatci i pravnu osnovu za obradu. Ako je obrada nužna za ostvarivanje legitimnih interesa voditelja obrade (temeljem čl. 6. st. 1. točka f) Uredbe), voditelj obrade dužan je ispitaniku priopćiti o kojem se legitimnom interesu radi. Ispitanik također treba biti obaviješten o činjenicu da voditelj obrade namjerava osobne podatke prenijeti nekom drugom primatelju, odnosno trećoj zemlji ili međunarodnoj organizaciji.

Kako bi se osigurala poštena i transparentna obrada, u trenutku prikupljanja informacija voditelj obrade pruža i dodatne obavijesti kao što su: razdoblje u kojem će osobni podatci biti pohranjeni, odnosno kriterije kojima će se utvrditi koliko će dugo osobni podatci biti pohranjeni; upoznaje ispitanika s njegovim pravom da zatraži pristup podacima, ispravak, brisanje ili da ograniči pravo voditelja na obradu podataka. Tu su i pravo ispitanika da uloži prigovor na obradu podataka te pravo na prenosivost podataka, kao i pravo ispitanika da u bilo kojem trenutku povuče suglasnost za obradu.

U posebnom članku (članak 14.) Uredba se bavi informacijama koje se trebaju pružiti ako osobni podaci nisu dobiveni od ispitanika. One su u osnovi iste kao i u slučaju da se osobni podatci prikupljaju od ispitanika, uz neznatne razlike uvjetovane time što su ipak u pitanju dva različita slučaja.

Pravo ispitanika na pristup uređuje članak 15. Uredbe. Ovaj članak zapravo uređuje situacije u kojima ispitanik zapravo nema jasnu sliku o tome obrađuje li neki voditelj obrade njegove osobne podatke. U takvom slučaju ispitanik ima pravo zatražiti od voditelja obrade potvrdu obrađuju li se podatci koji se na njega odnose. Ako voditelj obrade obrađuje podatke ispitanika,

tada treba pružiti u osnovi isti skup podataka koji je ispitaniku obavezan pružiti voditelj obrade u trenutku prikupljanja informacija, a koji smo opisali u prvom odlomku ovog dijela teksta.

Ispravak i brisanje

Ispitanik ima pravo bez nepotrebnog odgađanja od voditelja obrade ishoditi ispravak netočnih osobnih podataka koji se na njega odnose te dopuniti nepotpune osobne podatke. To mu je pravo zajamčeno člankom 16. Uredbe.

Pravo na brisanje („pravo na zaborav”) potpuna je novost u uređenju brige o osobnim podacima i jedna od najčešće spominjanih novosti koju donosi Uredba o zaštiti osobnih podataka. Ovo je pravo potaknuto presudom Europskog suda pravde³ u kojem je sud zauzeo stajalište da su podatci objavljeni na internetu na jedan način kontrolirani od strane internetskih pretraživača. Kako je pretraživač ključan za pristup do pojedinih informacija, Sud je zauzeo stajalište da pojedinci, pod određenim okolnostima, imaju pravo tražiti od internetskih pretraživača da ukloni poveznice koje o njima prikazuju pojedinu zastarjelu informaciju. Ovaj je spor na u punom svjetlu pokazao problem da je podatak s interneta zapravo dosta teško obrisati. Prije stupanja na snagu ove Uredbe, a i prije njene primjene koja će tek uslijediti, jedino što se može je tužiti onoga koji je objavio informaciju i/ili pretraživač koji je čini dostupnom. No, kad imamo na umu koliko se pojedine internetske vijesti brzo kopiraju i tako šire na različite mrežne stranice, treba vidjeti koje će sve akcije biti potrebne da bi se postiglo brisanje, i kad se Uredba počne primjenjivati.

Iako sam članak 17., nakon utvrđenja da ispitanik ima pravo od voditelja obrade ishoditi brisanje podataka, navodi još i šest uvjeta koji moraju biti ispunjeni, povlačenje privole na kojoj se obrada temelji jedan je od uvjeta da voditelj obrade mora postupiti po zahtjevu ispitanika. To bi ispitaniku trebalo dati mogućnost da bezuvjetno zahtijeva brisanje svojih podataka, iako se među uvjetima nalaze i ograničenja, odnosno utvrđenje da ispitanik nema pravo na zaborav ako je obrada njegovih podataka nužna radi ostvarivanja prava na slobodu izražavanja i informiranja; poštivanja pravne obveze kojom se po pravu Unije ili države članice zahtijeva obrada, zbog javnog interesa u području javnog zdravlja te u svrhe arhiviranja, znanstvenog, povijesnog ili statističkog istraživanja u javnom interesu.

Dakle, vidimo da ovo pravo zapravo uopće nije bezuvjetno što se s jedne strane može razumjeti, a s druge strane nam ukazuje u kojoj mjeri više nemamo kontrolu nad našim osobnim podacima.

³ od 13.5.2014, C-131/12

Pravom na ograničenje obrade dano je ispitaniku pravo da od voditelja obrade ishodi ograničenje obrade ako ispitanik osporava točnost podataka; obrada je nezakonita i ispitanik se protivi brisanju osobnih podataka te umjesto toga traži ograničenje njihove upotrebe; voditelj obrade više ne treba podatke ali ih ispitanik traži radi ostvarivanja pravnih zahtjeva. Ispitanik je ovlašten tražiti ograničenje obrade i u slučaju kad je uložio prigovor na obradu, za vrijeme koje je potrebno da se o njegovom prigovoru odluči.

Svaki ispravak, brisanje ili ograničenje podataka voditelj obrade dužan je priopćiti svakom primatelju kojem su podatci otkriveni, osim ako se to pokaže nemogućim ili zahtijeva nerazmjeran napor. Nažalost, ovdje vidimo izuzetak koji ispitanika može dovesti u situaciju da nema mogućnost zabraniti korištenje svojih osobnih podataka.

Pravo na prenosivost podataka još je jedno od novih prava koje Uredba uvodi člankom 20. Naime, ispitanik ima pravo od voditelja obrade zatražiti osobne podatke koji se na njega odnose, a voditelj obrade ih je dužan na zahtjev ispitanika proslijediti drugom voditelju obrade ili ih ispitaniku staviti na raspolaganje u strukturiranom i strojno čitljivom obliku, kako bi ih ispitanik mogao sam proslijediti drugom voditelju obrade.

Pravo na prigovor i automatizirano pojedinačno donošenje odluka

Člankom 21. ispitanicima je zajamčeno pravo na prigovor na obradu osobnih podataka koji se odnose na njega, što uključuje i izradu profila koji se temelji na osobnim podacima ispitanika. Naime, praćenje digitalnih tragova koje na internetu ostavljamo kompanijama koje oglašavaju na internetu omogućava prikupljanje podataka o navikama potrošača te na temelju obrade tako prikupljenih podataka istom ispitaniku plasiraju oglase za koje je algoritam ukazao da bi ispitanika mogli privući. Iako i on sadrži iznimke u kojima se voditelj obrade može oglašiti na zahtjev ispitanika, ovo je možda najvažniji članak u cijeloj Uredbi. Njegov stavak 3. izričito propisuje da se osobni podatci ne mogu koristiti za potrebe izravnog marketinga ako se ispitanik tome protivi. Preostaje vidjeti kako će se to pravo u praksi provesti jer neželjena pošta i nemogućnost odjave s pojedinih servisa nesumnjivo su problemi koje na internetu nije moguće izbjeći.

Ispitanik također ima pravo da se na njega ne odnosi odluka koja se temelji isključivo na automatiziranoj obradi, uključujući izradu profila. Naravno, i ovdje nalazimo iznimke u kojima se ovo uređenje ne primjenjuje ako je odluka utemeljena na automatiziranoj obradi potrebna za izvršenje ili sklapanje ugovora između ispitanika i voditelja obrade; dopuštena pravom Unije ili države članice ili utemeljena na izričitoj privoli ispitanika.

Ograničenja

Nakon svih članaka koji govore o pravima ispitanika u odnosu na njegove osobne podatke dolazimo do članka 23. koji propisuje da se zakonskim mjerama, na temelju prava Unije ili prava države članice kojoj podliježe voditelj obrade podataka, zakonskom mjerom može ograničiti opseg obveza i prava ispitanika. To je moguće učiniti ako se takvim ograničenjem poštuje bit temeljnih prava i sloboda te ako ona predstavljaju nužnu i razmjernu mjeru u demokratskom društvu za zaštitu nacionalne sigurnosti, obrane i javne sigurnosti; ako se poduzima radi sprječavanja, istrage, otkrivanja ili progona kaznenih djela, što uključuje i zaštitu od prijetnji javnoj sigurnosti; ako se štite drugi važni ciljevi od općeg javnog interesa, pa čak i osobito važnog gospodarskog i financijskog interesa Unije ili države članice, što uključuje monetarna, proračunska i porezna pitanja, javno zdravstvo i socijalna sigurnost. Popis ograničenja nastavlja se pravom da se pojedina prava ispitanika ograniče i ako to traži zaštita neovisnosti pravosuđa i sudskih postupaka; sprječavanja, istrage, otkrivanja i progona kršenja etike za regulirane struke, zaštite ispitanika ili prava i sloboda drugih te ostvarivanje potraživanja u građanskim sporovima.

3. Zaključak

Sama Uredba je vrlo složeni akt koji nakon utvrđenja općeg pravila uvodi iznimke iznimkine iznimke, vrlo slično kao i hrvatsko zakonodavstvo. Nažalost, to dovodi do vrlo složenog teksta koji nije lako ispratiti ni stručnjacima, a kamoli prosječnom građaninu koji bi želio znati koja su njegova prava u odnosu na one koji prikupljaju i obrađuju njegove osobne podatke. Zamalo svako postavljeno pravilo relativizirano je dodatnim uvjetima u kojima osnovno pravilo nije obavezno poštivati. I na sve to još je dodano i pravo države članice da pojedina pitanja uredi drugačije.

Neki kažu da je u današnje vrijeme vrijednost koju smo prije pripisivali zlatu - pripada podacima. U tom svjetlu treba sagledati i ovu Uredbu. Ona je s jedne strane odgovor na sve veću potrebu da se pojedina pitanja uredi i tako omogućiti fizičkim osobama barem neki privid mogućnosti za kontrolu svojih osobnih podataka. S druge strane, podatci koji se o nama prikupljaju već se uvelike koriste u različite svrhe te su danas najjače svjetske kompanije koje su, sve od reda, zapravo u prilici da prikupljaju podatke i žive od oglašavanja koje im ti podatci omogućavaju i / ili od izravne prodaje podataka.

Sve se to odrazilo i u ovoj Uredbi, a rezultat je složeni tekst kojim su, navodno, fizičkim osobama zajamčena neka veća prava nego do sada, ali uz toliko iznimaka i ograničenja da je zaista teško sagledati koliko će Uredba zaista donijeti povećanju naših prava na zaštitu osobnih podataka.

Copyright © Gordana Muraja 2017